

Віталій Масненко,
Олександр Пашковський
Черкаси

МАТЕРІАЛИ ПРО Б.Д. КРУПНИЦЬКОГО У ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дана стаття присвячена характеристиці архівних матеріалів, що зберігаються у Державному архіві Черкаської області. Завдяки цим документам авторам вдалося уточнити біографію відомого історика Бориса Дмитровича Крупницького, відтворити особливості його проживання у Черкасах та навчання у Черкаській чоловічій гімназії, а також висвітлити долі його батька – Дмитра Юліановича та інших рідних.

Ключові слова: *Б.Д. Крупницький, Черкащина, архівний фонд, групи джерел, біографічні дані.*

The focus of this article is to characterize the archive materials that are stored in the Cherkasy region State Archive. Owing to those documents authors were able to clarify biography of the famous historian Boris Krupnytsky, and to reproduce the peculiarities of a period of time he spent in Cherkasy, his education in Cherkasy gymnasium; also to enlighten the destinies of his father Dmytro and other members of his family.

Key words: *B. Krupnytsky, Cherkasy region, archive fund, groups of sources, biography.*

Початок життєвого шляху відомого українського історика в еміграції Бориса Дмитровича Крупницького (1894 – 1956) тісно пов'язаний з Черкащиною. Цей край є його малою батьківщиною. Місце народження майбутнього науковця – славне козацькими й гайдамацькими традиціями с. Медведівка, Чигиринського повіту Київської губернії (нині Чигиринський район Черкаської області). Наступного, 1895 р. родина Крупницьких переїжджає до Черкас – тоді повітового міста тієї ж губернії. Саме тут пройшли його дитячі та юнацькі роки. З поміж них найпомітніша подія – навчання у Черкаській чоловічій гімназії.

Цілком зрозуміло, що ці факти й події не могли не залишити по собі відповідних документів, частина з яких нині зберігаються у Державному архіві Черкаської області¹. У різних фондах цього архівосховища нами виявлена низка матеріалів, які дають певну нову інформацію про родовід історика, умови його навчання у Черкась-

кій гімназії, обставини арешту та розправи над його батьком тощо.

Так, у фонді 561 – «Успенська церква с. Медведівка», у справі №28 «Сповідальні розписи прихожан Успенської церкви с. Медведівка» міститься інформація про родину Юліана (Іуліана) Стефановича Крупницького (діда майбутнього історика) за 1880 – 1886 рр.² Зокрема, вона дозволяє встановити, що Юліан народився 1844 р. у родині дяка Стефана Крупницького. Рік народження останнього (прадіда майбутнього історика) визначити немає можливостей. Ймовірно це 1810-ті рр., або початок 1820-х рр. Можна припустити, що предки Бориса Крупницького з'явилися у Медведівці не раніше другої чверті ХІХ ст., оскільки у наявних метричних книгах за період з 1792 р. їх прізвища не знайдено³. Юліан Стефанович був одружений з Парасковією Іванівною. Наявні документи не дають можливості встановити дівоче прізвище бабусі. У сім'ї діда було восьмеро дітей: п'ятеро синів (Дмитро, Симон, Микола, Ілля, Іван) та троє доньок (Дар'я, Анна, Єлизавета). Батько історика – Дмитро був найстаршим, він народився у 1867 р. Юліан мав сан стихарного дяка. У 1885 р. він вже підписується як псаломщик⁴.

Наступна група матеріалів уже пов'язана з постаттю самого Бориса Крупницького і стосується періоду його навчання у Черкаській чоловічій гімназії. У фонді цієї установи (ф. 143) зберігається сім справ (№ 4, 68, 69, 71, 72, 73, 75) у яких містяться 13 протоколів засідань педагогічної ради за 1903 – 1910 рр., в яких згадується гімназист Борис Крупницький.

У 8 років він склав вступні іспити і був зарахований до підготовчого класу Черкаської чоловічої гімназії⁵. Але через хворобу Борис пропустив 52 уроки і був залишений на повторний курс в тому ж класі⁶. 23 травня 1905 р. його зарахували до першого класу в числі інших учнів, з нагородою ІІ ступеня за успішність в підготовчому класі. Цю нагороду надавали гімназістам, що мали одну четвірку, а решта – п'ятірки. Крупницький і надалі отримував її кожного року⁷. До того ж за § 31 «Статуту гімназій та прогімназій» був звільнений від оплати за навчання у всі роки як син бідних батьків, що добре навчався і мав хорошу поведінку⁸.

Принагідно варто згадати, що історію та географію у Черкаській гімназії, у роки навчання Б. Крупницького, викладали вчителі В.І. Дашкевич та П.Р. Тимошек. Можна припустити, що саме вони сприяли пробудженню у молодого Бориса інтересу до цієї галузі знань.

Особливий інтерес становить справа «Про звинувачення Круп-

ницького Дмитра Ульяновича за ст. 54-10 УК УРСР» (Ф. Р-5625. – Оп. 1. – Спр. 7449), яка була передана до Державного архіву Черкаської області Управлінням СБУ у Черкаській області. З її матеріалів можна дізнатися не тільки про обставини арешту і розправи над батьком вченого, але й про те як оцінювала діяльність самого Бориса Крупницького радянська влада. Крім того, матеріалами справи підтверджується інформація про те, що родина Крупницьких мешкала у Черкасах з 1895 р. Проживала вона у старій центральній частині міста, за адресою – пров. Кривий, 21. Дмитро Юліанович у період 1895 – 1931 рр. був дяком кафедрального Свято-Миколаївського собору. Після його закриття не мав певних занять. Із складу своєї сім'ї він називав лише двох осіб – синів: Бориса та Степана, перший – проживав в Німеччині, другий – в США⁹.

Дмитра Юліановича було заарештовано на свят-вечір, 6 січня 1938 р.¹⁰ У п'ятій книзі «Реабілітовані історією. Черкаська область» вказана помилкова дата його арешту – 6 січня 1937 р.¹¹ Заарештованому було висунуте стандартне обвинувачення в антирадянській діяльності, яке він до кінця дізнання так і не визнав. Щодо сина Бориса, то Дмитро Юліанович лише зазначив, що підтримує з ним зв'язки шляхом листування, останнього листа було отримано влітку 1937 р. (судячи з цього спілкування з сином мало все ж нерегулярний характер). Будь-якої іншої інформації не повідомлялося, окрім того, що Борис є доцентом якогось університету. Про іншого сина Степана, заарештований повідомив, що він працює гірничим інженером і завідує копальнею. Очевидно, Степан Крупницький мав непогані статки, оскільки надсилав батькові матеріальну допомогу.

Зрештою Дмитро Крупницький рішенням трійки при Київському управлінні НКВС УРСР був визнаний винним у висунутому обвинуваченні й засуджений до розстрілу. Причому, як свідчать матеріали справи, таку постанову було схвалено ще 31 грудня 1937 р., тобто фактично до арешту звинуваченого. «Антирадянська діяльність», яка йому інкримінувалася, полягала у негативному ставленні до радянської дійсності, критичному сприйнятті радянської конституції, політики режиму щодо українського селянства та Церкви, схвальному сприйнятті фашистської Німеччини, поширення чуток про те, що Німеччина незабаром почне війну проти Радянського Союзу, здобуде перемогу й створить в Україні нормальні умови життя. Остання інформація, буцімто, була отримана від сина Бориса. Також у звинуваченні зазначалося: «Два сина Крупницького в 1919 р. емігрували разом з денікінцями за кордон. Син, що проживає в

Німеччині (тобто – Борис) проводить активну роботу зі сколочуванням к-р кадрів»¹². Очевидно, що факт проживання і професійної діяльності Бориса Крупницького за кордоном використовувався як додатковий аргумент щодо винесення вироку його батьку.

Дмитро Юліанович Крупницький був розстріляний 15 січня 1938 р.¹³, очевидно у Черкаській тюрмі. Місце його поховання не відоме. 25 липня 1989 р. він реабілітований Прокурором Черкаської області. 26 травня 1998 р. – Українською Православною Церквою Московського патріархату канонізований, у числі 104 Святих Новомучеників Черкаських – церковно- та священнослужителів, які були знищені радянською владою¹⁴.

Отже, матеріали різного характеру та походження, що зберігаються у Державному архіві Черкаської області, дозволяють внести певні уточнення щодо родоводу Бориса Дмитровича Крупницького, особливостей його проживання у Черкасах та навчання у Черкаській чоловічій гімназії, долі його батька – Дмитра Юліановича та інших рідних. З'ясовано, що рід Крупницьких має давню духовну традицію, яка розпочинається принаймні від початку ХІХ ст. Прадід, дід і батько Бориса Дмитровича були дяками у Православній церкві. Крупницькі з давніх часів замешкували у Чигиринському повіті. Дитячі та юнацькі роки, майбутнього історика пройшли у Черкасах. Його родина на цей час була далеко незаможною (тим самим не підтверджується інформація про чималі статки Крупницьких, яка зустрічається у популярній літературі¹⁵). Борис у підлітковому віці мав слабе здоров'я, проте гарно навчався у гімназії. Після революційних подій родина Крупницьких виявилась розпорошеною. Брати Борис та Степан емігрували. Доля інших рідних не простежується у документах. У Черкасах залишився проживати лише Дмитро Юліанович, який і став жертвою комуністичних репресій.

Сподіваємося, що введені у науковий обіг архівні матеріали прислужаться справі дослідження життя і наукової спадщини відомого українського історика.

Джерела та література:

¹ Див.: Ясь О. Борис Крупницький / О. Ясь // Історіографічні дослідження в Україні / Відп. ред. Ю. А. Пінчук. – К: НАН України Ін-т історії України, 2002. – Вип.12: Визначні постаті української історіографії ХІХ – ХХ ст. – С. 443.

² Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). – Ф. 561. – Оп. 1. – Спр. 28.

³ ДАЧО. – Ф. 561. – Оп. 1. – Спр. 1, 4, 5, 7, 9.

-
- ⁴ ДАЧО. – Ф. 561. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 157зв.
- ⁵ ДАЧО. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 68. – Арк. 26зв., 29.
- ⁶ ДАЧО. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 68. – Арк. 44; Спр. 69. – Арк. 30.
- ⁷ ДАЧО. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 69. – Арк. 80; Спр. 71. – Арк. 62зв.; Спр. 75. – Арк. 14зв.
- ⁸ ДАЧО. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 11зв.; Спр. 71. – Арк. 15зв.; Спр. 71. – Арк. 40; Спр. 74. – Арк. 15зв.; Спр. 74. – Арк. 66зв.
- ⁹ ДАЧО. – Ф. Р-5625. – Оп. 1. – Спр. 7449. – Арк. 6.
- ¹⁰ Там само. – Арк. 1.
- ¹¹ Реабілітовані історією. Черкаська область. – Черкаси, 2006. – Кн. 5. – С. 169.
- ¹² ДАЧО. – Ф. Р-5625. – Оп. 1. – Спр. 7449. – Арк. 20.
- ¹³ Там само. – Арк. 24.
- ¹⁴ Святі новомученики і сповідники Черкаські: життя, подвиги, страждання. – Черкаси, 2001. – С. 114-117.
- ¹⁵ Там само. – С. 116.